

14. 04. 2021

Dnr/MHSTAD/ 1623 /20 20Arkiv: 10.02.03.01

Synpunkter på förslaget till skyddsplan för Esplanaden.

Mot bakgrund av våra studier av Esplanadens historiska utveckling vill vi komplettera och till viss del fördjupa planbeskrivningens innehåll.

Nedan följer kommentarer och tillägg med hänvisningar till planbeskrivningens kapitelindelning.

Mariehamn den 12 april 2021

Nann Sommarström,
landskapsarkitekt

Gunda Åbonde-Wickström,
arkitekt

Bakgrund

Kommentar: Rådhuset måste stå med i den inledande uppräkningsdelen av byggnader.

Tillägg: Förslag på en inledning och beskrivande text av rådhuset.

Befintliga byggnader och byggnadernas status s. 3

Inom planområdet finns byggnader enbart i esplanadernas korsningsområde, S:t Görans kyrkomiljö, **Rådhuset** och i parkområdet söder om Rådhuset, en el-transformatorstation byggd under 1970-talet på samma plats som en tidigare byggnad från 1940-talet.

Redan i den första stadsplanen placerades medvetet de viktigaste offentliga byggnaderna för Mariehamn i esplanadens korsningspunkter. Med unika karaktärer är de betydelsefulla kännetecken för staden och en självklar del av Mariehamns identitet. Alla äldre offentliga byggnader bidrar tillsammans med esplanaden till en kulturhistoriskt och arkitektoniskt värdefull stadsbild.

Rådhuset byggdes 1876 och är därmed den äldsta byggnaden i anslutning till Esplanaden. Det är även en av stadens äldsta byggnader som dessutom har kvar sin ursprungliga, arkitektoniska gestaltning från 1870-talet.

Rådhusets centrala placering mitt i korsningen av esplanaderna är fullt medveten. Rådhuset ritades av Länsarkitekt Carl Johan von Heideken, som uppgjorde Mariehamns andra stadsplan.

Historik över Esplanadanläggningarna

Tillägg: Ett förtydligande förslag för texten om stadens första stadsplanehistorik.

I stadsplanehistorien saknas en beskrivning av Chiewitz första stadsplan.

Vid framtida beslut kan den historiska utvecklingen vara av vikt för välgrundade beslut.

Stadsplanehistorik s. 5

I arkitekt Georg Theodor Chiewitz första förslag till stadsplan från 1859 var rådhuset placerat centralt mitt i esplanadkorsningen. Hela sträckningen av det korsformade esplanadsystemet i alla vädersträck är illustrerat som en avlång romantisk engelsk park.

Varje sektion omges av en tät enkelrad av träd och innehåller ett slingrande gångsystem mellan buskageplanteringar enligt engelskt mönster. Det här engelska parkidealet kom också till uttryck för stadsparken i stadsplanen som sedan blev Tullarns äng.

Den östvästliga esplanaden sträcker sig mellan torgen som är placerade i bägge ändarna.

Mariehamns karaktäristiska utseende med de korsformiga esplanadanläggningarna och trädalléer längs kvarteren fastslogs sedan i stadsplanen som Chiewitz utarbetade år 1860. Esplanaderna redovisas här som parkmark och är nu försedda med flera strikt rätlinjiga trädrader. Nu är en kyrkobyggnad placerad mitt i esplanadernas korsning flankerad av en prästgård och ett skolhus placerade i den östvästlig riktningen av esplanaden. Rådhuset placerades istället vid hamntorget i den västra avslutande delen av Esplanaden.

I den östvästliga esplanaden placerades mitt i varje kvarter en rund rumsbildning med olika förslag på innehåll. Vi anar planteringar, en rumsbildning med träd och brunn eller springbrunn där Brunnsgatan korsar igenom esplanaden.

Den nordsydliga esplanaden var såsom östvästliga esplanaden också en planterad yta som omgavs av en dubbel trädrad på ömse sidor. Trädraderna i den nordsydliga esplanaden avslutas söderut vid Södragatan.

Carl Johan von Heideken, Chiewitz elev och efterträdare som länsarkitekt i Åbo reviderar stadsplanen tio år senare 1871. I von Heidekens planändring behålls exakt samma gestaltning med esplanaderna oförändrat redovisade som parkmark med dubbelradiga trädrader och samma placering av de representativa byggnaderna, gatorna och torgen.

Platsbildningar med skulpturer s. 6

Kommentar: Inom planområdet finns också skulpturer utan platsbildning; monumentet över Gunnar och Ellen Eklund framför Viking Line samt Flisö ankarena utanför Ålands museum.

Esplanaderna utgör idag en plats för konstverk och minnesmärken med starka symbolvärden för både Mariehamn och hela Åland. Placeringen av minnesmärken i Esplanaden kräver varsamhet för att skydda lindarna och esplanadanläggningens karaktär.

Då dagens konstplan inte tar ställning till placering av konstverk på områden med särskilda skyddbestämmelser finns ett behov av enskild skulpturpolicy för Esplanaden.

Hur esplanadernas karaktär skapades och utmaningar idag s. 6

Kommentar: Föreslås att dagens utmaningar flyttas till ett eget avsnitt.

Tillägg: Förslag på ny text

Esplanaderna i Finland anlades framförallt som brandgator för att minska risken för fler stadsbränder. Esplanaden i Helsingfors är den första i sitt slag i Norden och ingick i den nya huvudstadens stadsplan 1817. Den finska stadsplaneringens krav på korsande esplanader

och breda gator, enligt Städernas allmänna byggnadsordning 1856, medförde att esplanaden blev ett centralt stadsbyggnadsmotiv.

Empirens ideal gav även Mariehamns första stadsplan dess struktur. Det korsande esplanadsystemet var en symbol för den offentliga staden där de breda esplanaderna tillsammans med de offentliga byggnaderna utgjorde helheten. Samtidigt var det en praktfull grönpromenad i kontinental stil som gav den ursprungliga staden den struktur som fortfarande bär dagens innerstad.

G. Chiewitz ger instruktioner om utformandet av esplanaden i sin stadsplanebeskrivning 1859, "En, i ett kors löpande, esplanadanläggning afdelar staden i fyra bestämda, från hvarandra skiljda stadsdelar."

Chiewitz esplanader var tilltänkta för en stadsbebyggelse med sammanbyggda stenhus i två till tre våningar mot de breda gatorna. Enligt den första allmänna byggnadsförordningen för Finland skulle en stad sektioneras med hjälp av minst 36 meter (60 alnar) breda esplanader. Eftersom Chiewitz efterträdare C.J. von Heideken behöll esplanaderna i den reviderade stadsplanen som var anpassad för en lägre och glesare trästadsbebyggelse. Därmed kom esplanaderna att bli påfallande stora och breda i förhållande till skärgårdsstaden Mariehamn.

Det tog sin tid innan den kilometerlånga esplanaden tvärs över näset kunde förverkligas. Staden översvämmades regelbundet vilket försvårade planteringen. Först måste man torrlägga kärr och myr där esplanaden skulle fram.

I slutet av 1881 budgeterades pengar i Mariehamns rådhusstämma för planteringen av den första etappen av esplanaden med start från den östra sidan vid handelstorget. Året därpå påbörjas planteringen och i slutet av 1887 är esplanaden klart planterad vid det område i väster som var tänkt att bli stadens hamntorg.

När en planteringskommitté tillsattes med navigationsskoleföreståndare Abraham Öhberg som initiativtagare, var det en kommitté som i det stora hela var av den åsikten att björkar, alar och tallar skulle få växa ostört och "så som väder och vind utsått dem i marken". Lind var 1800-talets stadsträd och därför ett givet val som alléträd. Lindarna sattes ut mellan de befintliga träden och där det var nödvändigt jordförbättrades marken och fylldes upp.

Då Esplanaden slutligen planterades, var tidsandan en annan än då stadsplanen uppgjordes, en period av nationalromantik och jugend, som präglades av asymmetri och fria vindlande former. I Mariehamn höll man trots det fast vid de ursprungliga intentionerna med lindar i sex räta rader, enligt rådhusstämmans beslut 1891.

Det pågick tidvis en debatt om esplanaderna. Mot varandra stod de som tyckte att ädla träd skulle stå i snörräta rader på välansade gräsmattor och de som tyckte att naturens ordning skulle gälla och allén vara som en åländsk slåtteräng med blommor, björk, al, tall och någon hasselrunna. Den nordsydliga esplanaden fick därmed behålla sin karaktär som en naturparksesplanad.

Det bärgades länge hö i esplanaden genom slåttertalkor. Det var det viktigt att ta tillvara på så mycket som möjligt eftersom det var allmänt med djur på gårdarna i staden. Slåttern gynnade en ängsvegetation under lindarna vilket syns på flertalet äldre bilder.

Ända in på 1950-talet innehöll esplanaden inte enbart lindar utan att det även fanns med andra träd och en undervegetation av den naturliga floran.

De ca 320 träden planterades etappvis under period på sex år. De äldsta planterades redan 1882 och medan majoriteten av träden är dryga 134 år gamla är de yngsta ca 40 år. Lindarna planterades omlott i tvärband för att ge träden bästa ljus för en god tillväxt i en annan stadsbebyggelse och miljö än den vi har idag. Då var byggnaderna lägre och stod glesare och marken som omgav de nya träden var av en naturlig ängsvegetation. Idag har de högre omgivande husen mot söder påverkat skuggbildningen av esplanadens lindar.

På 1960-talet hamlades lindarna vilket innebär att de stympades kraftigt. Ingreppet har lett till rötangrepp som idag är ca 8 m ovanför marken. Även 1988 gjordes ett grovt beskärningsarbete som också förkortat trädens ålder.

Esplanadens sträckning har avbrutits vid korsningen Ålandsvägen och Stora gatan när trafikljusen tillkom och ett övergångsställe flyttades. Då förändrades kontinuiteten i den raka promenaden vilket påverkade karaktären.

Dagens Esplanad s.7 Ny rubrik!

Tillägg: Förslag på en ny rubrik och med en ny inledande text.

Esplanaden är Mariehamns viktigaste arkitektoniska element som staden är uppbyggd kring. Den består av skyddsvärda träd i en kulturhistorisk miljö. Esplanadstrukturen består av den nordsydliga naturesplanaden och den östvästliga sexradiga lindallén. Dess korsformation är strategiskt placerad mellan de två hamnarna, markerar ut stadens viktiga offentliga byggnader och visar den ursprungliga stadsplanens utsträckning i alla väderstreck. Esplanaden hör till stadens främsta attraktion och är i sin stadsbildsmässiga dominans i särklass även i europeiskt perspektiv.

Nordsydliga esplanaden med en mer naturlig karaktär

Kommentar: **Vid esplanadernas korsning vid kyrkan och gamla rådhuset skiftar den nordsydliga esplanaden karaktär.** (Esplanaden går ej itu.)

Bevarande av esplanadernas trädkaraktär s.7

Tillägg: Förslag på ny text.

Kommentar: Esplanaden utgör en helhet med två delar av olika karaktär.

Att dela in anläggning i fyra områdeskaraktärer i plan med särskilda bestämmelser kan leda till att parkytorna utvecklas i olika riktningar.

Vad innebär det här? Vad kan de långsiktiga konsekvenserna bli?

I en framtida skötselplan är det lämpligt men i skyddsbestämmelserna är det viktigt att hålla helheten.

Esplanaden ger staden en stark identitet och upplevelse året runt för både stadsbor och besökare. Esplanaden är ett arv att föra vidare och för att förstå värdet behövs en

helhetsbild över alléernas nuvarande tillstånd. Inför Mariehamns fortsatta förvaltning av Esplanaden är det viktigt att besluten grundas både i historien och i den aktuella kunskapen som finns om lindträd.

Den strategiska planeringen är viktig för att identifiera Esplanadens övergripande behov och funktioner samt visa riktningen framåt i tiden. För att förvalta det gemensamma gröna kulturarvet till våra efterkommande behöver skötseln framtidssäkras genom en plan för underhåll och förnyelse. En framtidsprognos för esplanaden utvecklas för att hantera kommande utmaningar.

I en sakkunnig grupp bestående av tex stadsträdgårdsmästare, ansvarig arborist, stadsarkitekt och en biolog tas de viktiga strategiska besluten runt vårdandet, gestaltningen och förnyringen av Esplanaden. Alla beslut och prioriteringar tas på sunda ekonomiskt långsiktiga grunder. Skyddet baseras på att bevara den sexradiga lindalléns karaktär och alla beslut tas med respekt för esplanadens kulturhistoria och syftet att skapa goda förutsättningar för livskraftiga lindträd.

Trädinventering

Genom en trädinventering skapar man en tydlig bild av esplanadens tillstånd. Där beskrivs varje sektion och enskilt träd noggrant med en uppskattning av trädets förväntade livslängd och vårdbehov. En kontinuerlig uppföljning samlas i ett digitalt kunskapsunderlag.

Analys

Trädvårdsprogram

Efter en genomförd inventering analyseras materialet och olika åtgärdsförslag analyseras och utarbetas. Prioriteringar ger grunden till ett trädvårdsprogram som innehåller långsiktiga strategier och är vägledande vid beslut om underhållsåtgärder. Syftet är att få en samlad aktuell bild av esplanaden och genom övergripande strategier kunna säkerställa både vackra alléer med hög biologisk kvalitet och en god förvaltningsekonomi.

Vård- och skötselplan

Med en helhetssyn på esplanadens träd kan arbetsinsatserna effektivieras. Ett planeringsunderlag i form av en vård- och skötselplan ger ett säkrare och mer välskött trädbestånd. Varje enskilt fall behöver samtidigt prövas och förankras på överenskomna principer.

Vårdplanen beskriver generella målsättningar och framtida behov för esplanaden. Dokumentet innehåller bakgrundshistoria och dagens situation samt styr skötselplanen. Skötselplanen är en detaljerad handlingsplan som beskriver konkreta mål och arbetsinsatser för esplanaden.

Planutkast s.9

Kommentar: Synpunkter på plankartans utformning

Esplanadanläggningen sträcker sig fram till kvartersgräns på vardera sidan av Norra Esplanadgatan och Stora gatan. Beteckningen för stadspark bör omfatta hela esplanadanläggningen med ett bevarandekrav som innefattar området fram till fastighetsgräns inkluderande gatuområden med trädrader och trottoarer. Det är motiverat att ge gatuträden ett förstärkt skydd.

Rehabilitering av Esplanadens korsning med Ålandsvägen.

Esplanadens sträckning har här avbrutits. Den behöver återfå sin ursprungliga raka promenad för att karaktären inte ska gå förlorad.